

DRAGUTIN BABIĆ

UDK: 39 (=18) (497.526)

Pregledni članak / Review

Rukopis prihvaćen za tisak: 14. 11. 2018.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/ypn4oc8v19>

Identitet, asimilacija, integracija: primjer Albanaca u Bjelovarsko- -bilogorskoj županiji

Sažetak

U radu se na temelju empirijskog istraživanja (intervjui), provedenog u Bjelovaru 2017. g., analiziraju stavovi Albanaca u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji o njihovom dolasku te integraciji u lokalne zajednice i u hrvatsko društvo, kao i o oblicima i uspješnosti te integracije. U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, u zadnja tri popisa stanovništva (1991., 2001., 2011.), udio Albanaca kreće se od 0,4% do 0,6% u ukupnoj populaciji županije, a njihov broj iznosi 608 (1991.), 755 (2001.) i 743 (2011.). U novom i drugačijem sociopolitičkom i kulturnom ambijentu, migranti uglavnom čine manjinsku populaciju, a njihov nacionalni identitet dolazi pritom u različita iskušenja. U slučaju Albanaca, postoje neke specifičnosti koje otežavaju integraciju u lokalne zajednice, ali doprinose unutargrupnoj koheziji i očuvanju nacionalnog identiteta. Najveća brana asimilaciji u njihovom slučaju je jezična različitost, a zatim set tradicionalnih vrijednosti i patrijarhalnih obrazaca, koji u sinergiji ovu nacionalnu zajednicu čine zatvorenijom u odnosu na većinu drugih takvih kolektiviteta. Provedeno empirijsko istraživanje (polustrukturirani intervjui), kao svoje ciljeve imalo je spoznaju stavova pripadnika albanske nacionalne manjine u županiji, te spoznaju o njihovom nacionalnom identitetu, problemima integracije u lokalno društvo (i šire, hrvatsko), te njihovu organiziranost u cilju sprječavanja asimilacije i očuvanja nacionalne posebnosti. Intervjuirano je ukupno osam ispitanika, pripadnika muške populacije, u dobi od 34 Godine do 68 Godine. Intervjuirani su rođeni u sljedećim naseljima: *Prizren*, *Đakovica*, *Bobovac* (Kosovo), *Pakrac* (Hrvatska), dok su njihova mjesta življenja: *Drljanovac*,

Bjelovar, Velika Pisanica, Predavac (Bjelovarsko-bilogorska županija). Odgovori ispitanika pokazuju da su Albanci uglavnom uspješno integrirani u naselja i gospodarski segment Bjelovarsko-bilogorske županije. U Hrvatsku dolaze najviše iz socioekonomskih razloga, rješavanja posla i poboljšanja vlastite egzistencije u odnosu na mjesta i kraj iz kojeg su stigli u županiju. Načini dolaska su najčešće individualni i porodični, koji rezultiraju u konačnici lančanom migracijom, postupnim dolaskom članova uže i šire porodice. Integraciju u društvo su im olakšala i neka specifična zanimanja u kojima su Albanci vrlo umješni, kao što su pekari, slastičari i zlatari. Albanci su organizirani u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, u kulturnoj i političkoj sferi, a važan činilac očuvanja njihovog nacionalnog identiteta je i obrazovanje, što se na prostoru županije manifestira kao korištenje C modela u obrazovanju učenika njihove nacionalne manjine.

Ključne riječi: Albanac, asimilacija, Bjelovarsko-bilogorska županija, identitet, integracija.

1. Uvod

U Hrvatskoj su na normativnoj razini priznate 22 nacionalne/etničke manjine, s različitim brojnošću, razinom i opsegom organiziranosti, povijesnim iskustvima, pitanjima autohtonosti/alohtonosti, te po važnim promjenama sociopolitičkog statusa koji su u korelaciji s uvođenjem demokratskih institucija i višestranačja devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Procesi asimilacije, integracije i socijalne konstrukcije, prijenosa i očuvanja nacionalnih identiteta ovih zajednica u fokusu su intelektualne i političke javnosti kao i istraživača iz različitih znanstvenih disciplina. Iako je asimilacija proces koji u kontinuitetu smanjuje broj pripadnika pojedinih nacionalnih/etničkih manjina, ponegdje ima i suprotnih procesa, povećanja broja nekih od tih manjina. U posljednja tri popisa stanovništva u RH (1991., 2001., 2011.), dogodile su se značajne sociodemografske promjene, uzrokovane ponajprije ratnim sukobima i raspadom bivše SFRJ, a onda i tranzicijskim gospodarskim problemima. Uslijedila je etnička homogenizacija, što se u popisima registrira kao stalno povećanje udjela etničkih Hrvata i smanjenja udjela većine nacionalnih manjina (posebno 'novih'¹), u ukupnom stanovništvu Hrvatske. Postoje i neki izuzeci od ovih glavnih tendencija, a to se odnosi na mali broj nacionalnih manjina koje su u međupopisnim razdobljima ostvarile povećanje broja i udjela svojih pripadnika u ukupnoj populaciji. Albanci

¹ Pod novim nacionalnim manjinama D. Janjić podrazumijeva one nacionalne zajednice koje su u bivšoj SFRJ imale status konstitutivnih naroda, a u novonastalim državama u normativnom i sociopolitičkom smislu postaju nacionalne manjine. U Hrvatskoj to su: Srbi, Bošnjaci/Muslimani, Slovenci, Crnogorci, Makedonci. Janjić, Dušan (2010), *Nove nacionalne manjine i demokratska manjinska politika*. U: Babić, Dragutin; Župarić-Ilić, Drago (ur.), *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, str. 209-219.

su među tim nacionalnim manjinama, a njihov broj i udio u ukupnoj populaciji se povećavao u obadva međupopisna razdoblja (1991.–2001.) i (2001.–2011.). Tako je u Popisu 1991. g., provedenom neposredno pred početak ratnih sukoba i u procesu disolucije bivše jugoslavenske države, registrirano u Hrvatskoj 12.032, u Popisu 2001. g. 15.082, a u posljednjem Popisu 2011. g. 17.513 Albanaca. Albanci su nacionalna zajednica koja se od većine stanovništva u Hrvatskoj kao i od etnički većinskog stanovništva (Hrvata) razlikuje u nekoliko odrednica. Prije svih, to je različit jezik, neslavensko porijeklo, natalitet veći od prosjeka za cjelokupnu populaciju, patrijarhalni vrijednosni sustav, a što rezultira većom zatvorenosću ove zajednice u odnosu na ostale pripadnike društva. Karakteristični su i neki obrti po kojima su Albanci prepoznatljivi, poput pekara, slastičara i zlatara. U ovom radu se želi spoznati jesu li se i na koje sve načine Albanci integrirali u lokalne zajednice Bjelovarsko-bilogorske županije, te kako se ta integracija ozbiljuje na svoje dvije temeljne razine, normativnoj i funkcionalnoj. Nadalje, koliko je očuvan albanski nacionalni identitet kod intervjuiranih pripadnika ove nacionalne zajednice i koliko na to utječe njihova organiziranost u samoj županiji i u Hrvatskoj u cjelini, kao i kakve su njihove veze sa Kosovom ili eventualno Makedonijom, odakle vuku svoje porijeklo?² Kako su organizirani u samoj županiji, a koliko njihove veze s drugim albanskim udrugama i organizacijama unutar Hrvatske i izvan nje utječu na prijenos, stvaranje i čuvanje nacionalnoidentitetskih obilježja ove nacionalne manjine? Koliko razlike Albanaca u odnosu na ostalo stanovništvo u županiji, kao i izrazitija unutargrupna povezanost pripadnika ove nacionalne zajednice, olakšavaju očuvanje nacionalnog identiteta i funkcioniraju kao brana od asimilacije? U radu će se interpretirati nalazi empirijskog istraživanja (intervjui), provedeni u Bjelovaru u populaciji Albanaca iz Bjelovarsko-bilogorske županije, a na temelju teorijskih pristupa u analizi nacionalnog identiteta, asimilacije i integracije.

² O tim pitanjima s Albancima u Zagrebu, u obliku fokus grupe, razgovarali su istraživači Instituta za migracije i narodnosti Dragutin Babić, Filip Škiljan i Drago Župarić-Iljić. U iskazima sudionika fokus grupe prisutno je zadovoljstvo obrazovanjem pripadnika albanske nacionalne manjine u Zagrebu (C model), ističe se veliki interes kod roditelja i djece, te zadovoljstvo institucionalnim rješenjima tog pitanja kao i realizacijom prava na nacionalnomanjinsko obrazovanje. Kao problem s kojim se Albanci u Zagrebu i u Hrvatskoj susreću, navode medijsku nevidljivost Albanaca, albanskog jezika, kulture i tradicije. Analiza fokus grupa provedenih kod devet nacionalnih manjina u gradu Zagrebu, te ukupnost procesa u korpusu nacionalnih manjina grada Zagreba objavljeni su u knjizi: Babić, Dragutin; Škiljan, Filip; Župarić-Iljić, Drago (ur.) (2011), *Nacionalne manjine u Zagrebu. Položaj i perspektive*. Zagreb: Plejada.

2. Albanci u Hrvatskoj i u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

(Popis stanovništva 1991., 2001., 2011.)

Promjene koje su se događale u Hrvatskoj i u bivšoj Jugoslaviji 90-ih godina 20. stoljeća (politička i gospodarska tranzicija, ratni sukobi, raspad Jugoslavije i stvaranje novih država), značajno su utjecale na sociodemografsku i etničku strukturu hrvatskog društva. Za ilustraciju i elaboraciju tih promjena relevantna su posebno tri posljednja popisa stanovništva, koji pokazuju kretanja u tim strukturama, sa svim razlikama registriranim kako u etničkoj hrvatskoj većini, tako i u korpusu 'starih' i 'novih' nacionalnih manjina. Što je se događalo u međupopisnim razdobljima, te posebno, kako je se kretao broj i udio Albanaca u ukupnoj populaciji u Hrvatskoj?

Tablica 1. Etnička struktura stanovništva u Hrvatskoj 1991., 2001. i 2011.

NACIONALNOST	1991.		2001.		2011.	
	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%
Hrvati	3 736 356	78,1	3 977 171	89,6	3 874 321	90,4
Albanci	12 032	0,3	15 082	0,3	17 513	0,4
Austrijanci	214	0,0	247	0,0	297	0,0
Musl./Bošnjaci	43 469	0,9	20 755	0,4	31 479	0,7
Bugari	458	0,0	331	0,0	350	0,0
Crnogorci	9 724	0,2	4 926	0,1	4 517	0,1
Česi	13 086	0,3	10 510	0,2	9 641	0,2
Grci	281	0,0	–	–	–	–
Madžari	22 355	0,5	16 595	0,3	14 048	0,3
Makedonci	6 280	0,1	4 270	0,1	4 138	0,1
Nijemci	2 635	0,0	2 902	0,0	2 965	0,0
Poljaci	679	0,0	567	0,0	672	0,0
Romi	6 695	0,1	9 463	0,2	16 975	0,4
Rumunji	810	0,0	475	0,0	435	0,0
Rusi	706	0,0	906	0,0	1 279	0,0
Rusini	3 253	0,1	2 337	0,0	1 936	0,0
Slovaci	4 275	0,1	4 712	0,1	4 753	0,1
Slovinci	22 376	0,5	13 173	0,3	10 517	0,2

Srbi	581 663	12,2	201 631	4,5	186 633	4,3
Talijani	21 303	0,4	19 636	0,4	17 807	0,4
Turci	320	0,0	300	0,0	367	0,0
Ukrajinci	2 494	0,0	1 977	0,0	1 878	0,0
Vlasi	22	0,0	12	0,0	29	0,0
Židovi	600	0,0	576	0,0	509	0,0
Ostale narodnosti	3 012	0,1	21 801	0,4	8 052	0,1
Nacionalno neopredijeljeni	73.376	1,5	89 130	2,0	37.676	0,8
Jugoslaveni	106.041	2,2	–	–	–	–
Regionalna pripadnost	45.493	0,9	9.302	0,2	27.225	0,6
Nepoznato	62.926	1,3	17.975	0,4	8.877	0,2
UKUPNO	4.784.265	100,0	4.437 460	100,0	4.284.889	100,0

Izvori: *Popis stanovništva 1991.*, Dokumentacija 881. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 1992.; *Popis stanovništva 2001.* Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2002.; *Popis stanovništva 2011.* Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2013.

Usporedba rezultata tri zadnja popisa stanovništva³ pokazuje značajnu razliku između prvog međupopisnog razdoblja (1991.–2001.), i drugog (2001.–2011.). Etnička 'slika' Hrvatske znatno je više izmijenjena u prvom međupopisnom razdoblju. Politički, a onda i ratni sukobi za posljedicu su imali velike nedobrovoljne migra-

³ Potpuna usporedba ovih popisa nije moguća, prvenstveno zbog različitih metodologija popisa stanovništva. Ipak, ono što je moguće pokazati to su tendencije i procesi koji su karakteristični za ova međupopisna razdoblja. U Popisu 1991., stalni stanovnici su sve osobe koje su se izjasnile da u tom mjestu stalno stanuju, nezavisno jesu li u kritičnom trenutku (31. 3. u 24 h) bile prisutne u tom naselju ili su iz nekih razloga bile privremeno odsutne. U Popisu 2001. g. u ukupan broj stanovnika se uključivalo i osobe odsutne godinu dana i dulje, koje su se u mjesto stalnog stanovanja vraćale sezonski i mjesečno. Te se osobe u Popisu 2011. g. ne uključuje u ukupan broj stanovnika. Dakle, razdoblje od jedne (1) godine i dulje te namjera prisutnosti/odsutnosti od najmanje jedne (1) godine osnovni su kriteriji za uključivanje/isključivanje osoba iz ukupnog stanovništva zemlje, odnosno naselja Popisa. Na pitanje o nacionalnosti, upisuje se točno onako kako je osoba rekla popisivaču. Za djecu do 15 godina, odgovor daje jedan od roditelja, posvojitelj ili skrbnik. Ako se osoba izjasnila regionalno (Slavonac, Dalmatinac, Istranin itd.), popisivač je bio dužan upozoriti osobu da to nije izjašnjavanje na pitanje o narodnosti i da će pri obradi podataka biti iskazana modalitetom 'nisu se nacionalno izjasnili'.

cije stanovništva, posebno pogubne za one nacionalne zajednice koje su na nekom prostoru bile u manjini. U Hrvatskoj je u ukupnoj populaciji u međupopisnom razdoblju 1991.–2001. porastao udio većinskih *Hrvata* u ukupnom stanovništvu sa 78,1% na 89,6%. U tom povećanju značajan udio zauzimaju izbjeglice iz Bosne i Hercegovine, te u nešto manjem broju, ratni migranti iz Vojvodine i s Kosova⁴. S odmakom od rata stanje se stabiliziralo, a izbjeglice su u većini slučajeva definirale svoj status, te su promjene u sociodemografskoj strukturi manjeg obujma, iako su trendovi iz prethodnog međupopisnog razdoblja uglavnom nastavljeni. Tako je udio *Hrvata* vrlo malo povećan, sa 89,6% 2001. g. na 90,4% 2011. g., dok je broj pripadnika etničke većine smanjen u odnosu na popis 2001. g. U ukupnoj hrvatskoj populaciji, smanjen je udio nacionalnih manjina u odnosu na neposredno prijeratno razdoblje (Popis, 1991.). Značajna je pritom razlika u smanjenju broja i udjela ‘novih’ u odnosu na većinu ‘starih’ nacionalnih manjina. Znatan dio pripadnika ‘novih’ nacionalnih manjina (Srbi) i u nešto manjem obimu drugih (Crnogorci, Bošnjaci/Muslimani), u značajnim segmentima hrvatskog etničkog imaginarija, nose teret ratnih sukoba, krivaca i odgovornih za ratne zločine kao i posljedice ratnih uloga svojih sunarodnjaka u odnosu na Hrvate. Pored uloge i značaja zbiljskih ratnih pozicija, te uslijed kolektivne stigme, pripadnici navedenih nacionalnih zajednica su ‘žrtve’ stereotipa, predrasuda i dodijeljenog im kolektivnog statusa krivnje/odgovornosti, a što čini važan segment kolektivnog imaginarija etnički većinske nacije. Najveće smanjenje broja i udjela u ukupnoj hrvatskoj populaciji zabilježeno je kod *Srba*, koji su svedeni na otprilike trećinu predratnog broja i udjela u stanovništvu Hrvatske. *Albanci* su među nekolicinom nacionalnih/etničkih manjina (*Romi*, *Nijemci*, *Austrijanci*) koji su u poslijeratnom razdoblju povećali broj i udio u ukupnoj populaciji.

Što se je događalo u tom razdoblju u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, kakva je njezina etnička struktura te koliki je broj i udio pojedinih nacionalnih/etničkih manjina u ovoj županiji? Nadalje, što se je u tom razdoblju u etničkoj heterogenosti županije događalo s albanskom populacijom?

⁴ Najveći broj izbjeglica iz zemalja bivše SFRJ, registriran je 1992. godine, ukupno oko 458.000. Od toga broja, oko 40.000 su došli iz SRJ, iz Vojvodine 30.000, zatim 5.000 s Kosova, te iz Crne Gore i ostalih dijelova Srbije oko 5.000. Ostali, znatno veći broj, su uglavnom Hrvati i nešto manji broj Bošnjaka/Muslimana iz Bosne i Hercegovine.

Tablica 2. Etnička struktura stanovništva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji 1991., 2001. i 2011.

NACIONALNOST	1991.		2001.		2011.	
	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%
Hrvati	97.781	67,8	109.871	82,5	101.582	84,8
Albanci	608	0,4	755	0,5	743	0,6
Austrijanci	5	0,0	7	0,0	3	0,0
Musl./ Bošnjaci	198	0,1	66	0,0	121	0,1
Bugari	–	–	18	0,0	12	0,0
Crnogorci	119	0,0	83	0,0	63	0,0
Česi	8.393	5,8	7.098	5,3	6.287	5,2
Grci	–	–	–	–	–	–
Madžari	2.022	1,4	1.188	0,8	881	0,7
Makedonci	131	0,0	93	0,0	80	0,0
Nijemci	123	0,0	84	0,0	93	0,0
Poljaci	12	0,0	10	0,0	12	0,0
Romi	144	0,0	140	0,1	391	0,3
Rumunji	8	0,0	5	0,0	11	0,0
Rusi	10	0,0	11	0,0	12	0,0
Rusini	12	0,0	13	0,0	10	0,0
Slovaci	56	0,0	46	0,0	34	0,0
Slovinci	230	0,1	120	0,0	102	0,0
Srbi	23.255	16,1	9.421	7,0	7.552	6,3
Talijani	83	0,0	79	0,0	73	0,0
Turci	–	–	–	–	2	0,0
Ukrajinci	10	0,0	10	0,0	12	0,0
Vlasi	–	–	–	–	–	–
Židovi	18	0,0	11	0,0	10	0,0
Ostale narodnosti	81	0,0	156	0,1	90	0,0
Nacionalno neopredijeljeni	11.417	7,9	3.241	2,4	1.285	1,0
Jugoslaveni	5.710	3,9	–	–	–	–

Regionalna pripadnost	97	0,0	–	–	10	0,0
Nepoznato	2.131	1,4	558	0,4	295	0,2
UKUPNO	44.042	100,0	133.084	100,0	119.764	100,0

Izvori: *Popis stanovništva 1991.*, Dokumentacija 881. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 1992.; *Popis stanovništva 2001.* Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2002.; *Popis stanovništva 2011.* Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2013.

Bjelovarsko-bilogorska županija zauzima površinu od 2.652 km², što je 4,7% od ukupne površine Hrvatske. Grad Bjelovar je političko, kulturno i gospodarsko središte županije i u njemu se nalaze mnogobrojne institucije koje svojim aktivnim djelovanjem daju primjeren značaj gradu. U županiji se nalaze sljedeći gradovi: *Bjelovar, Čazma, Daruvar, Garešnica, Grubišno Polje*, dok su općine: *Berek, Dežanovac, Đulovac, Hercegovac, Ivanska, Kapela, Končanica, Nova Rača, Rovišće, Severin, Sirač, Šandrovac, Štefanje, Velika Pisanica, Velika Trnovitica, Veliki Grđevac, Veliko Trojstvo, Zrinski Topolovac*.

Kao u većini hrvatskih županija, stanovništvo Bjelovarsko-bilogorske se smanjuje od popisa do popisa. U navedenim međupopisnim razdobljima (1991.–2001.) i (2001.–2011.), brojčano se sužava multinacionalna struktura županije, a povećava se udio većinskih *Hrvata*. Različita je situacija s brojem pripadnika etničke većine, utoliko što u prvom međupopisnom vremenskom intervalu dolazi do povećanja broja etničkih *Hrvata* da bi se kasnije, u drugom razdoblju, taj broj nešto smanjio. Prijeratna struktura stanovništva ove županije prema nacionalnom kriteriju (Popis, 1991.) pokazivala je izrazitu multietničnost, odnosno u njoj je bio evidentiran značajan udio različitih narodnosnih skupina, kao i *nacionalno neopredjeljenih* i *Jugoslavena* u ukupnom stanovništvu. U njoj su, pored većinskih *Hrvata*, po broju i udjelu značajno mjesto zauzimali *Srbi, Česi* i *Mađari*, te *Jugoslaveni* i *nacionalno neopredjeljeni*. Jugoslaveni su iz političkih razloga (nastanak novih država, raspad SFRJ), nestali kao popisna kategorija, dok su svi ostali iz korpusa brojčano i postotno izrazitije zastupljenih kategorija, doživjeli veći ili manji 'pad', odnosno smanjenje kako broja tako i udjela pripadnika navedenih etničkih/nacionalnih zajednica u ukupnom broju stanovnika Bjelovarsko-bilogorske županije. Najveće promjene su se dogodile u srpskom etničkom korpusu koji je sa značajnih 16,1% udjela u županijskom stanovništvu, smanjen na svega 7%, što je smanjenje za više od polovice predratnog broja *Srba* u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Iako je i u drugom međupopisnom razdoblju registriran pad broja *Srba* u županiji, više se ne radi o većem broju i situacija se stabilizira na nešto nižoj razini u odnosu na prethodni popis.

Za razliku od Srba, druga nacionalna manjina po brojnosti i udjelu u Popisu 1991., Česi, imaju vrlo malo smanjenje svoga broja i udjela u ukupnoj populaciji. U ovoj županiji je, u gradu Daruvaru, središte Čeha u Hrvatskoj. U Daruvaru Česi imaju više udruga i institucija, koje su važne za očuvanje i razvoj nacionalnog identiteta ove nacionalne manjine. I pored svih aktivnosti i infrastrukture koje Česi imaju u županiji, asimilacija je i kod njih prisutna, broj Čeha se smanjuje od popisa do popisa. Ipak, zahvaljujući navedenim okolnostima i aktivnostima pripadnika ove nacionalne manjine, asimilacija je postupna i ima blagu tendenciju pada broja i udjela Čeha u županiji. Za razliku od njih, Mađari su izgubili dosta svoje populacije u međupopisnim razdobljima, posebno onom prvom (1991.–2001.). Usporedbom demografskih podataka u razdoblju 1991.–2011., broj i udio *Mađara* u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji više je nego dvostruko manji. Mađari nemaju takvu brojnost, a ni organiziranost na ovom prostoru kao Česi, iz čega proizlaze veći asimilacijski učinci kod *Mađara* u odnosu na češku manjinu. U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, kao i u većini nacionalno mješovitih regionalnih jedinica, *nacionalno neopredijeljeni* i *Jugoslaveni* su činili znatan udio u stanovništvu. U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji taj udio je iznosio oko 12% (Popis, 1991.).

Prema *gradovima i općinama* (Popis 2011.), po većoj multietničnosti od prosjeka županije se izdvajaju gradovi *Daruvar*, *Garešnica* i *Grubišno Polje* te općine *Dežanovac*, *Đulovac*, *Končanica*, *Sirač* i *Velika Pisanica*. Tako su u Daruvaru u velikom broju, a onda i udjelu u stanovništvu prisutni Česi (21, 36%), te *Srbi* (12,28%). U *Garešnici* *Srbi* čine 10,14% ukupnog stanovništva toga grada, dok u *Grubišnom Polju*, Česi (17,12%) i *Srbi* (8,89%), dvije su nacionalne manjine koje su znatno zastupljenije od ostalih etničkih i nacionalnih manjina. U općini *Dežanovac* Česi čine znatan udio u stanovništvu (23,09%), zatim u općini *Đulovac* su to *Srbi* (13,16%). U općini *Končanica* Česi čine 47,03% stanovništva općine, a *Srbi* 7,63%. Općina *Sirač* u sastavu stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti ima 13,53% *Srba* i 11,32% Čeha, dok su u općini *Velika Pisanica* *Srbi* zastupljeni sa 12,97%.

U kojim gradovima i općinama Bjelovarsko-bilogorske županije su prema posljednjem popisu stanovništva evidentirani Albanci, te koliki je njihov broj i udio u tim lokalitetima?

Tablica 3. Broj i udio Albanaca po gradovima i općinama Bjelovarsko-bilogorske županije (Popis, 2011.)

GRADOVI	BROJ	UDIO %	UKUPAN BROJ STANOVNIKA GRADA/OPĆINE
Bjelovar	236	0,59	40.276
Čazma	12	0,15	8.077
Daruvar	50	0,43	11.633
Garešnica	36	0,34	10.472
Grubišno Polje	35	0,54	6.478
OPĆINE			
Berek	–	–	1.443
Dežanovac	–	–	2.715
Đulovac	2	0,06	3.245
Hercegovac	5	0,21	2.833
Ivanska	6	0,21	2.911
Kapela	1	0,03	2.984
Končanica	–	–	2.360
Nova Rača	138	4,02	3.433
Rovišće	4	0,08	4.822
Severin	6	0,68	877
Sirač	–	–	2.218
Šandrovac	50	2,82	1.776
Štefanje	–	–	2.030
Velika Pisanica	146	8,20	1.781
Velika Trnovitica	–	–	1.370
Veliki Grđevac	16	0,56	2.849
Veliko Trojstvo	–	–	2.741
Zrinski Topolovac	–	–	890
UKUPNO	743	0,62	119.764

Izvor: *Popis stanovništva 2011.* Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2013.

U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji u posljednjem Popisu stanovništva 2011. godine, registrirano je ukupno 743 pripadnika albanske nacionalne manjine, što je činilo 0,62% županijskog stanovništva. Od ukupne populacije Albanaca u Hrvatskoj,

prema istom Popisu u kojemu je zabilježeno 17.513 pripadnika, u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji živjelo ih je 4,3%. Brojčano najviše ih je u gradu *Bjelovaru* (236), a udjelom u ukupnoj populaciji, u općini *Velika Pisanica* (8,20%). Nešto zastupljeniji su još u *Novoj Rači*, *Šandrovcu* (općine) i *Daruvaru*, *Garešnici*, *Grubišnom Polju* (gradovi). Naselja u kojima su 2011. godine popisani intervjuirani Albanci su: *Bjelovar* (grad), *Velika Pisanica* (općina), *Drljanovac*, naselje u općini Nova Rača i *Predavac*, naselje u općini Rovišće.

3. Identitet, asimilacija, integracija nacionalnih/etničkih manjina

Pitanja identiteta zaokupljaju pažnju istraživača u društvenim i humanističkim znanostima u posljednjih nekoliko desetljeća. Razlozi su višestruki, a jedan od najvažnijih je pokušaj globalizacijskog ujednačavanja načina življenja, gastronomije, odijevanja, a sve u cilju *vesternizacije* svih prostora na planetu. Otud se identitet i traženje identiteta pojavljuje kao oblik otpora tom segmentu globalizacije, uz dugotrajnost kolektivnih identiteta, poput religijskog i nacionalnog, koji čine supstrat zamišljenih zajednica (Anderson, 1990) u suvremenom svijetu. Identitet u najširem smislu označava autorefleksiju, svijest o različitosti subjekta (individualnog, kolektivnog) od svoje okoline, te vlastitost i drugost istovremeno, jer tek u socijalnoj interakciji s drugima moguće je spoznati svoj vlastiti identitet (Abercrombie, Hill i Turner, 2008, Heršak, 1998). Kolektivni identiteti (klasni, rasni, etnički, vjerski i drugi), oblikuju se u opreci prema drugim sličnim identitetima, a razlike se često izrazito naglašavaju, posebno u turbulentnim (najčešće ratnim) vremenima, kada kolektivni identiteti, posebno nacionalni, postaju najpoželjniji obrazac za mogućnost mobiliziranja ljudskih strasti (Rizman, 2014). U slučaju identiteta nacionalnih manjina, problem je u odnosima moći i njihovom, uglavnom minornom društvenom utjecaju, što čini slabim njihov kapacitet unutar društva i nacionalnog diverziteta kakav nalazimo u multinacionalnim društvima (Pusić, 1995). Esencijalističke interpretacije identiteta polaze od njegove dugotrajnosti, nepromjenjivosti i fiksnog sadržaja. Kod objašnjenja nacionalnih identiteta, to je polazište koje uglavnom naciju veže uz krv i tlo i pritom aktualnu nacionalnu zbilju transformira u neka prijašnja stoljeća i to bez posredovanja, sa svim sadržajima koji egzistiraju u aktualnom vremenu. Kako o tome piše R. Kalanj, te interpretacije počivaju na biti koja ne podliježe tradiciji i koja je izvan utjecaja individue i/ili kolektiva (Kalanj, 2003). Nasuprot njima, socijalni konstruktivisti (u ovom radu će se koristiti ta interpretativna paradigma), ne polaze od postojanja 'pravog' identiteta (Sekulić, 2010), već identitet opažaju i interpretiraju u okviru stalne mijene, uvjetovane sociopolitičkim, kulturnim i drugim socijetalnim strukturama društva.

Kao takav, nacionalni identitet nije moguće jednoznačno i izvanvremenski definirati, utoliko što je tu riječ o skupu međupovezanih tendencija, često proturječnih, a svaka iduća generacija daje nove/drugačije odgovore na pitanja tko smo, što smo i u kakvim smo relacijama u odnosu na druge takve kolektivne identitete (Parekh, 2008). Iako su identiteti višestruki i slojeviti, što pojedincu, a onda i kolektivu daje bogatstvo sadržaja i izvora smisla egzistencije, na nacionalnih manjina smanjuje svoj broj i udio u ukupnoj populaciji. Na asimilaciju utječu brojni razlozi, od mješovitih brakova, socijalnog konformizma, gubitka nacionalnog identiteta, demografske devitalizacije i drugih. Integracija je proces uključivanja segmenata društva u cjelinu koja može funkcionirati na zajedničkoj društvenoj paradigmi. Da bi raznoliki segmenti društva bili povezani u cjelinu, mora postojati neki činilac koji ih okuplja, a to je sustav vrijednosti, koji je u glavnim aspektima prihvatljiv pripadnicima društva. Kako ističu neki autori, u interpretaciji ovog pojma u sociološkoj teoriji prisutna su dva najvažnija pristupa, integracija na temelju zajedničkih vrijednosti, *normativna* i na temelju međuovisnosti u društvenoj podjeli rada, *funkcionalna* (Abercrombie, Hill i Turner, 2008). Problemi integracije u društvu sa više nacionalnih zajednica u kojima je dominantan etnički model nacije svodi se na normativno rješavanje statusa nacionalnih manjina i njihovo kvalitetno pozicioniranje i uključivanje u sve socijetalne strukture društva. U Hrvatskoj, pitanja integracije značajna su za ukupnu manjinsku populaciju, ali sa znatnim razlikama. Prepreke i olakotne okolnosti prilikom integracije su višestruke, od vremena useljavanja, brojnosti nacionalne zajednice, sličnosti/razlike jezika, religije⁵, kulture, međusobnih povijesnih odnosa između tih zajednica, makropolitčkih i međudržavnih odnosa i drugih činilaca. U slučaju Hrvatske, sa većim problemima od ostalih u integraciji mogu se navesti dvije nacionalne/etničke manjine, Srbi i Romi. U slučaju Albanaca također postoje problemi u procesu njihove integracije u hrvatsko društvo, od kojih su među važnijima jezik i tradicionalni vrijednosni obrasci, posebno kod uključivanja Albanci u društvena događanja i javnu sferu u Hrvatskoj.

⁵ Albanci su nacija u kojoj su značajno zastupljene tri religije, katolicizam, pravoslavlje i islam. U svojoj knjizi *Religija i identitet na Kosovu* G. Duijzings ističe da je krajem 19. stoljeća religija bila uzrok dubokih podjela u društvu i glavna prepreka nacionalnom jedinstvu. Bilo je tendencija da se pravoslavni Albanci heleniziraju, a sunitiski muslimani definiraju kao Turci. Pošto nijedna vjera nije bila u poziciji da ujedini Albance, jezik je postao taj kohezivni činilac, nosilac tog jedinstva. Prednost je pritom bila njegova izrazita različitost od jezika neposrednih susjeda, Slavena i Grka.

4. Empirijsko istraživanje: Albanci u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji (intervjui)

4.1. Metodologija

Intervjui s Albancima provedeni su u Bjelovaru u sjedištu Vijeća albanske nacionalne manjine, Masarykova 8, 25. 3. 2017. godine. U istraživanju su korišteni kvalitativni polustrukturirani intervjui. Kontakt je uspostavljen posredstvom predsjednika Vijeća albanske nacionalne manjine Bjelovarsko-bilogorske županije, koji je na intervjuiranje doveo ostale kazivače. Ovakav ulazak u nacionalnu zajednicu, pored praktične dimenzije imao je i psihološki učinak, lakše uključivanje sudionika intervjuja u intervjuiranje i veće povjerenje u istraživače. Ukupno je intervjuirano 8 ispitanika, sve muškarci, u dobi od 34 g. do 68 g. u vremenu intervjuiranja. Iako je istraživanje trebalo obuhvatiti i pripadnice ženskog spola, sugerirano nam je da će to biti teško, uslijed tradicionalnih odnosa između spolova u albanskoj zajednici i dosta jasno definiranih uloga muškaraca i žena, posebno s obzirom na istupe u javnosti. Intervjuirani su rođeni u sljedećim naseljima: *Prizren, Đakovica, Bobovac* (Kosovo), *Pakrac* (Hrvatska), dok su njihova mjesta življenja: *Drljanovac, Bjelovar, Velika Pisanica, Predavac* (Bjelovarsko-bilogorska županija). Pitanja iz intervjuja obuhvatila su poznavanje kazivača o doseljenu Albanaca u Hrvatsku, glavne razloge i motive tih migracija, te zanimanja kojima su se bavili njihovi preci kao i ono što je od toga ostalo danas? Zatim, pitanja su obuhvatila porodičnu sferu, posebno ulogu porodice kod doseljavanja i integracije pripadnika nacionalne zajednice. Pitanja o suživotu, ženidbenim vezama i ulozi jezika, kao važnih segmenata asimilacijskog procesa i očuvanja nacionalnog identiteta, također su bila zastupljena u intervjuima. Koliko obrazovanje pridonosi vitalnosti albanske zajednice i koje modele obrazovanja (A, B, C) koriste Albanci u županiji? Zanimalo nas je kako su organizirani u županiji, koliko te udruge i institucije u kojima su aktivni doprinose njihovom nacionalnom identitetu, njegovom čuvanju, prijenosu i razvoju, te kakva je perspektiva Albanaca, kako u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji tako i u Hrvatskoj. Obrada i interpretacija njihovih odgovora supsumirana je u dvije tematske cjeline i to: *Dolazak, integracija, suživot* i *Organiziranost, asimilacija, nacionalni identitet*. Kao oznake za kazivače koristimo njihov *spol, godinu rođenja, naselje u kojem su rođeni i naselje u kojem žive*, za što su kazivači dali svoj pristanak.

4.2. Dolazak, integracija, suživot

Dolazak pojedinaca i skupina u migracijskim kretanjima ima u sjećanjima nacionalne zajednice posebno mjesto. Narativi zajednice uključuju prve početke obitava-

nja na novom prostoru, a te informacije/predstave imaju značajno mjesto i ulogu u kolektivnom imaginariju zajednice i prenose se generacijama, što postaje svojevrsno uporište/sidrište za njezine članove. Kada dolaze Albanci u Hrvatsku, posebno na prostor Bjelovarsko-bilogorske županije, kako se integriraju u lokalne zajednice, sela i gradove, te koliko su obuhvaćeni procesom asimilacije, a koliko je njihova izrazita jezična različitost i etničko porijeklo olakotna okolnost u socijalnoj konstrukciji, prijenosu i očuvanju nacionalnog identiteta? Što o tome kažu intervjuirani Albanci iz naselja Bjelovarsko-bilogorske županije? Prema nekim iskazima, „*Albanci su ovdje od kraja 19. st. Razlozi dolaska su ekonomski, zarada, poboljšanje standarda. Albanci su poznati kao majstori, slastičari, pekari, zlatari. Moja priča o dolasku. Ja sam doselio 1990., obiteljski sam imao problema, žena je imala moždani udar, s troje djece sam došao ovdje s majkom. Još su dvoje djece rođeni u Zagrebu. Stariji sin je oženjen, oženio Albaniku. Kćer udana za Albanca. Jedan sin je svećenik u Rovišću. Žena je prohodala u Medugorju. Nekada sam radio u Sloveniji, ukupno tri godine. Za Slovence svi drugi su 'Bosanci', dok smo u Hrvatskoj svi 'Šiptari'* (m. 1956. g., r. u Đakovici, ž. u Drljanovcu). Iz ovog intervjua saznajemo da su bračne veze unutar nacionalne, potvrđuju se i u ovom slučaju česta zanimanja Albanaca, a također i uvriježena stigma, Šiptari. Ima i novijih dolazaka u Hrvatsku, a zatim u Bjelovar. Tako jedan ispitanik kaže: „*Kako sam došao u Vukovar? Razlozi se vežu za 1972., prije toga sam služio vojsku u Osijeku. U početku nisu ni znali tko smo i jesmo li Albanci. Prije pet godina sam doselio u Bjelovar. Otac se bavio poljoprivredom na Kosovu, a i u Slavoniji je nastavio. U početku je bilo teško, dok nas nisu upoznali. Kasnije je bilo bolje. Bilo je izbjegavanja, manje kontakata*“ (m. 1966. g., r. u Prizrenu, ž. u Bjelovaru). Migracije često uključuju reemigriranje, što je u slučaju ovog kazivača prisutno, a migranti nastavljaju i u prostoru useljenja djelatnost iz staroga kraja. Dolazak u Slavoniju, a kasnije u Bjelovarsko-bilogorsku županiju opterećen je, prema iskazu ovog kazivača, teškoćama integracije. U ovom slučaju, pored stereotipa i predrasuda o Albancima, njihovog komunikacijskog hendikepa (jezična različitost od domicilne populacije), treba uključiti i spektar problema vezanih za useljenike kao one koji su drugačiji i koji narušavaju uspostavljeni socijalni ustroj na nekom prostoru. O problemu manjinaca, neovisno o destinaciji iz koje su došli ispitanik navodi: „*Albanci su s Kosova i iz Makedonije, mi predstavljamo manjinu, odakle god da smo došli. Osjeti se to, jako se slažemo, ima nas malo. Po pričama, tako je došao otac u Hrvatsku 1974., u Kutinu, tamo je radio, došao je sam, ostavio je obitelj na Kosovu, buregdžija. Otvorio je prvu buregdžinicu u Mostaru, zatim je preselio u Pakrac. Tamo je bio devet godina i onda je došao u Bjelovar. Zatim je kupio kuću u Bjelovaru. U pečenjarnici i pekari je 11 zaposlenih*“ (m., 1968. g., r. u Prizrenu, ž. u Velikoj Pisanici). U razdoblju dolazaka u novi kraj, kao u većini migracijskih narativa, uočava se problem integracije novopridošlih stanovnika u mrežnu strukturu primarnih socijalnih veza

u lokalnim i regionalnim zajednicama. Pritom, stereotipi i predrasude kao popratna pojava socijalne inkluzije i kasniji marker 'starosjedilaca' i 'došljaka' funkcioniraju i u slučaju Albanaca. Uz to, intervjuirani navode i specifična zanimanja ove nacionalne zajednice. Tako jedan od kazivača ističe: „Nije bilo valova u doseljavanju, to je bilo doseljavanje u kontinuitetu. Odnos prema Albancima, isto kao Hercegovac i Slavonac, može biti poštapalica, malo se osjeti, ali ne jako. Albanci sa Kosova se bave zlatarstvom, pekarstvom, Albanci iz Makedonije, slastičari. Bilo je urara, fotografa. Odnos prema meni kao Albancu je bio dobar, ja nisam imao problem jezika. Bilo je naslađivanja nad nepoznavanjem jezika. Srednja generacija jako dobro zna albanski u obitelji. Djeca se trude, ali ne znaju albanski. U školi im je zanimljivo, ne bježe“ (m., 1983. g., r. u Pakracu, ž. u Bjelovaru). Postupnost dolazaka opisana je također u intervjuima. Počelo je uglavnom pojedinačnim dolascima u pečalbu, da bi nakon toga migranti počeli dovoditi svoje porodice. Evo što o tome kaže jedan ispitanik: „Albanci su dolazili kao pečalbari sa Kosova i iz Makedonije. Oni koji su bili u velikim porodicama, a takva je bila većina, jedan dio porodice pola godine u pečalbi, ostali u drugom dijelu godine. Onda su ostajali sve duže. Ispočetka ne dolaze s porodicama. Ja sam došao sa ženom, tamo sam se upoznao, ona je iz ovih krajeva i tu smo odlučili ostati. Ja sam 1970. godine došao ovdje u Bjelovar“ (m., 1949. g., r. u Bobovcu, Kosovo, ž. u Predavcu).

Intervjuirani Albanci su uglavnom uspješno integrirani u naselja Bjelovarsko-bilogorske županije. Glavni razlog njihovog dolaska u Hrvatsku je socioekonomski, rješavanje zaposlenja i poboljšanja životnog standarda u odnosu na regiju porijekla. Prema njihovim iskazima, nije bilo masovnijih dolazaka, koji su uglavnom povezani sa prirodnim ili socijalnim katastrofama, već su u njihovim slučajevima obrasci migriranja individualni i porodični. Prisutna je nadalje lančana migracija, postupni dolazak članova porodice, kako uže tako i šire, nakon što se prethodnici uključe u društvo prijema. Neki specifični zanati (slastičar, zlatar, pekar), kao i umijeća Albanaca po kojima su poznati, olakšavaju useljavanje, a onda i integraciju novopridošlih migranata u lokalne zajednice. Kako o tome piše *Godine Duijzings*, migranti s Kosova živjeli su u društvu s izrazitim patrijarhalnim obrascima, na malom komadu zemlje, a sinove su slali na rad u inozemstvo. Baš uslijed takvih teških životnih uvjeta, proširena porodica je glavni izvor grupne solidarnosti i utočište za pojedinca, sve organizirano u suglasju s korporativnim i patrijarhalnim principima (Duijzings, 2005). Pomaganje kod nalaženja posla i stana, otvaranja obrta, važni su segmenti ove solidarnosti. Iako je modernizacija djelomično razorila ovakve obrasce socijalne interakcije, za Albance su u dužem razdoblju karakteristična ovakva socijalna ponašanja i činjenja, dugotrajnija nego kod ostalih europskih naroda. Tako Z. *Neziri*, pišući o tome kako Hrvati percipiraju Albance, ističe da su „... patrijarhalni odnosi bili prinudno odgovarajući za održavanje reda u obitelji i plemenu, a time i zaštićen

interes zajednice ... u nedostatku organiziranijeg sveobuhvatnog sustava obrazovanja bilo je teško da u njihove planine prodru napredniji pokreti“ (Neziri, 1993., 23). O ulozi zanata kod Albanaca u Hrvatskoj i nekim razlikama među nosiocima zanata na primjeru grada Zagreba, pisale su *M. Rajković Iveta* i *R. Geci*⁶ pokazujući i na tim primjerima značenje i ulogu proširene porodice u doseljavanju, integraciji i čuvanju nacionalnog identiteta ove nacionalne zajednice (Rajković Iveta, Geci, 2017). Prilikom dolaska, pojavljuju se i problemi, s kojima se više ili manje suočavaju pripadnici svih alohtonih skupina, posebno u ranom razdoblju dolazaka i integracije. Kod Albanaca, prema iskazima nekih od kazivača, jezik i posebno slabo poznavanje hrvatskog jezika, predstavljeni su kao glavni inhibitorni činioci u procesu integracije.

4.3. Organiziranost, asimilacija, nacionalni identitet

Pitanja asimilacije, socijalne konstrukcije i očuvanja nacionalnog identiteta u fokusu su svake organizirane nacionalne manjine kao i nacionalnomanjinskih politika, od državne do one koju provode predstavnici same manjine. Asimilacija kao oblik postupnog smanjenja broja pripadnika nacionalne manjine, što pokazuju *Popisi stanovništva* provedeni u Hrvatskoj, kontinuirani je proces koji u najvećem broju slučajeva ima navedeni smjer. Samo neki rijetki primjeri, vezani za posebne okolnosti, mogu dovesti do povećanja broja pripadnika neke od nacionalnomanjinskih zajednica. Asimilacija se nadalje događa u znatnijem obimu kod sličnijih nacionalnih zajednica (sličnost jezika, ista religija i sl.), dok veći diverzitet u slučaju temeljnih identitetskih obilježja, kao i kraće vrijeme od dolaska pripadnika nacionalne manjine na jedan prostor, predstavljaju činioce koji inhibirajuće djeluju na proces asimilacije. Uz to, organiziranost nacionalne manjine također doprinosi očuvanju nacionalnog identiteta, što kazuje i ispitanik iz redova albanske nacionalne manjine: „Ovdje postoji *Udruga zajednice Albanaca, osnovana 1998. Zbog situacije u društvu nije bilo svejedno, nije bilo lako raditi kao nacionalna manjina. Ja sam bio izabran i na čelu sam dva mandata, po četiri godine. Udruga je brojala 30-ak članova, pokrenuo sam pitanja važna za Albance, imamo dva predstavnika u Novoj Rači i Velikoj Pisanici. Od manifestacija imamo Dane kulture Albanaca u Bjelovaru i Dane majke Tereze. KUD smo osnovali 2007. godine pod nazivom Šćiponja (orao). Večer nacionalnih manjina se održava u Bjelovaru svake godine, nastupali smo u Rijeci, Zagrebu*“ (m. 1956. g., r. u Đakovici, ž. u Drljanovcu). Za nacionalni identitet, uz primarnosocijalizacijske edukacije i naracije, posebnu važnost

⁶ Na primjeru analize zagrebačkih Albanaca, autorice uočavaju razliku između zlatara i pekara. Tako su zlatari uglavnom albanski katolici, dok su pekari albanski muslimani. U kućama zlatara se govori hrvatski jezik, dok su tradiciju kao i albanski jezik znatno više u svojim domovima zadržali albanski muslimani.

ima najvažniji oblik sekundarne socijalizacije, obrazovanje. Uz obrazovanje, pitanja integracije također su važna za pojedinu nacionalnu manjinu, uključujući Albance u Hrvatskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. O tome nalazimo sljedeće u ovom iskazu: „Školovanje C model. Albanci su došli sa zanatima, nisu imali vremena za školovanje. U županiji ima dosta onih koji su završili fakultete. Djeca se trude govoriti albanski. U mješovitim brakovima većinom se govori hrvatski. Žena je Hrvatica. Nama je Hrvatska druga domovina. Albanci u Albaniji imaju drugi dijalekt. Suradnja s Albanijom, nismo ih razumjeli, dok sam ja koji sam završio srednju školu mogao komunicirati. Albanci imaju dva dijalekta, Gege i Toske, Gege su više seljački tip, Toske prema moru. Albanci s Kosova i Makedonije se razumiju. Za C program, udžbenici stižu iz Kosova i iz Makedonije. Velika Pisanica ima 19 učenika, ima i Hrvata koji žele naučiti Albanski. U Novoj Rači ima 8 učenika“ (m., 1968. g., r. u Prizrenu, ž. u Velikoj Pisanici). Nacionalni identitet je sastavljen od različitih segmenata koji za pripadnike imaju različitu važnost. Sjećanje na gastronomiju i kulinarske specijalitete iz zavičaja čine jedan od tih segmenata. Albanac u istraživanju evocira uspomene na vlastito selo i albansku kuhinju⁷: „Čuvanje albanskog identiteta ... ja sam bio sretan kad sam posjetio Kosovo. Selo mi je na 500 m nadmorske visine, tamo imamo svoju kuću, 10 dana godišnje budem tamo. Od elemenata nacionalnog identiteta, treba spomenuti gastronomiju, cijeni se riječ, vole nacionalne plesove. ... Flija, radi se od tijesta za palačinke, red po red, peče se u peki, može se sa vrhnjem, maslo. Grah, grah se kuha bez začina, luk se zaprži, grah na juhu, velike kuće, 30-40 članova. Kuha se u velikim zemljanim loncima. Tulumbe, baklave, ćerviš jelo, kukuruzno brašno se prži dok ne postane crno. Piletina, masnoća od piletine se miješa. Svadba, muški posebno, žene posebno, kod muslimana, sada je u restoranima, pa je drugačije. Pomoć obitelji, nosili su namirnice, svadba je trajala tri dana. Sahrana, ide se na žalost, tjedan dana žalovanja, nakon toga dočekuje se goste, sada je skraćeno, a nekada je bilo mjesec dana. Škola ... ima puno roditelja koji ne daju djeci ići na albanski, kažu da oni znaju jezik od kuće, ali ne znaju gramatiku. Bjelovar, Druga osnovna ima šest đaka, preko 30 obitelji, u Bjelovaru je najmanje učenika“ (m., 1983. g., r. u Pakracu, ž. u Bjelovaru). Odnos prema Hrvatskoj, kao i refleksije o utjecaju regionalnih prilika (Kosovo-Srbija) na Albance i njihov nacionalni identitet, također su u fokusu iskaza ispitanika u istraživanju. Od jednog kazivača saznajemo: „Bez obzira na teške odnose Albanaca i Srba u Srbiji i na Kosovu, mi ovdje sa Srbima izuzetno dobro surađujemo. Hrvatska je naša druga domovina. Prije proglašenja nezavisnosti Kosova meni su došli iz policije u Drljanovac pa su me pitali imam li problema, je li me netko možda napada. Nekolicina Srba je htjela or-

⁷ O značaju običaja u patrijarhalnoj kulturi Albanaca, u svojoj knjizi *Hrvati o Albancima*, piše Z. Neziri, koji navodi da su u toj zajednici najprisutniji ovi običaji: krštenje, pobratimstvo, svadbeni običaji i običaji oko smrti.

ganizirati protest, ali ih je jedan Srbin spriječio. Albanci su se sakupili u dvorani 'Globus', bilo je tu 2000 Albanaca, svi su se veselili Kosovu kao državi. Albanci nisu nikada ratovali s Hrvatima“ (m., 1956. g., r. u Đakovici, ž. u Drljanovcu).

Iz odgovora ispitanika uočava se njihova briga oko i u vezi s čuvanjem albanske tradicije i ostalih segmenata nacionalnog identiteta kao i konkretizacija te refleksije u obliku udruga i organiziranja različitih manifestacija, sve u cilju afirmacije albanskog nacionalnog identiteta. Ispitanici također ističu politički kontekst u kojemu su etnocentrizam i etnonacionalni sindrom (Dugandžija, 2004) bili dominantni obrasci sociopolitičkih odnosa u društvu, što je otežavalo nacionalnomanjinski angažman u poslijeratnom razdoblju. Jezik je sredstvo sporazumijevanja, što je Albancima u Hrvatskoj problem, uslijed potpune različitosti hrvatskog i albanskog jezika. Prednost je njihovo življenje u zajedničkoj jugoslavenskoj državi, pa su Albanci iz pragmatičnih (tržište) i prinudnih razloga (vojska bivše države) djelomično savladali jezik većine. Iz njihovih odgovora vidljivo je da je i albanski kao i drugi jezici, sastavljen od različitih dijalekata, pa nije u svim slučajevima jednostavno sporazumijevanje unutar albanskog jezičnog kruga, u zavisnosti od regije do regije koju Albanci naseljavaju. U sekundarnoj socijalizaciji, koja ima važnu funkciju u očuvanju nacionalnomanjinskog identiteta, obrazovanje ima najvažnije mjesto. U Hrvatskoj, osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje za nacionalne manjine, bazira se na tri modela obrazovanja (A, B, C), a što nacionalne manjine koriste u zavisnosti od njihovog broja, organiziranosti i zanimanja učenika i roditelja u naseljima, gradovima i županijama. Albanci u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji koriste C model. Gastronomija također ima značaj za nacionalni identitet, a po tome su Albanci vrlo prepoznatljivi. Njihova jela, a posebno slastice, posebnost su u svijetu gastronomije, što njihovom identitetu daje svojevrsne biljege i prepoznatljivost na globalnoj razini. Patrijarhalni obrasci su vrlo duboko ugrađeni u kolektivni imaginarij Albanaca kao i u njihovu svakodnevicu, što je vidljivo iz odgovora kazivača. Jedan od kazivača osvrnuo se i na međunacionalne odnose, posebno one koji predstavljaju za albansku (i srpsku) zajednicu izrazito neuralgičnu točku, a to je suživot Albanaca i Srba. Prema iskazu jednog ispitanika, Albanci i Srbi, i pored teških i konfliktnih makropolitčkih relacija koje se tiču ovih nacionalnih zajednica, na prostoru županije dobro surađuju i nekih problema u tim relacijama, prema ovom ispitaniku, nema.

5. Zaključna razmatranja

Što pokazuje empirijsko istraživanje provedeno sa Albancima u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji o njihovoj integraciji, procesu asimilacije i nacionalnom identitetu njihove zajednice? U istraživanju se potvrđuju spoznaje o poteškoćama svih

useljnika u neki novi prostor. Tako Albanci ističu da su se susretali i još se susreću sa stigmom 'Šiptari'. Stigmatizacija je označavanje drugih/drugačijih i njihovo simboličko getoiziranje u nekom socioprostornom ambijentu. I dok u mirnim vremenima i u politički organiziranom i funkcionalno ustrojenom društvu, stigma ostaje u sferi negativne komunikacije, u turbulentnim i konfliktnim situacijama stigma je prethodnica socijalnog izopćenja, diskriminacije pa i fizičke eliminacije. Po dolasku u županiju i u Hrvatsku, kako to navode intervjuirani u svojim odgovorima, Albanci nailaze na poteškoće prilikom integracije s dosta jasnom razlikom normativne i funkcionalne integracije. Kako su razlozi dolaska u ovaj prostor bili uglavnom socio-ekonomski i mogu se svesti na traženje posla i osiguranje egzistencije, te poboljšanje standarda u odnosu na zemlju porijekla, tako su se Albanci sa svojim specifičnim zanimanjima brzo i kvalitetno integrirali u novu sredinu. U zanimanjima kao što su pekari, slastičari i zlatari, Albanci su bili vrsni majstori, što je tržište prepoznalo i na toj razini integracija je bila uglavnom uspješna. Nakon pojedinačnih dolazaka, uslijedile su lančane migracije njihovih užih porodica, ali i lančane migracije koje su obuhvatile članove širih porodica, susjede i prijatelje. Albanci su organizirani u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Organiziranost i društveno okupljanje pripadnika nacionalne manjine su važni za njihov nacionalni opstanak, afirmaciju u socijalnoj okolini te čuvanje, kreiranje i razvoj njihovog nacionalnog identiteta. Iako Albanci nisu bili među onim nacionalnim manjinama koje svoju stigmatizaciju najviše duguju ratnim sukobima 90-ih godina 20. stoljeća (Srbi, Crnogorci, donekle Bošnjaci/Muslimani), intervjuirani navode poteškoće bivanja nacionalnom manjinom baš u tom vremenu. To se objašnjava etnocentrizmom, sociopolitičkom paradigmom u izgradnji društva u čijim temeljima je dominacija većinske nacije na tom prostoru. U slučaju Hrvatske, u tom vremenu (kao i kasnije s manjim intenzitetom) na javnoj sceni je hrvatski etnonacionalizam, koji u tim ratnim godinama, pored obrane novostvorene države, gradi društvo/državu na toj političkoj paradigmi. Etnocentrizam i etnonacionalni sindrom su toliko u to vrijeme proželi sve društvene odnose, da je manjinska nelagoda bila prisutna kod većine ili svih nacionalnih manjina, neovisno o njihovim odnosima prema državi pa i uključnja u njezinu obranu. Uz aktivnosti udruga, intervjuirani ističu značaj obrazovanja za albansku nacionalnu manjinu i njihov nacionalni identitet. Djeca u obiteljima govore albanski, a od modela obrazovanja za nacionalne manjine koriste C model. Dijalekti unutar albanskog jezika ponekad otežavaju komunikaciju unutar albanske zajednice. Intervjuirani nadalje ističu važnost posjeta zavičaju (Kosovo), što pokazuje da je kod njih albanski nacionalni identitet vrlo vitalan. Posebno su im, kao zajednici koja je još uvijek znatno tradicionalna, važni običaji u kojima dominiraju patrijarhalni obrasci, kao i gastronomija sa specifičnim jelima, posebno slasticama. Suradnja sa zemljama porijekla (Kosovo,

Makedonija) važna je u tim aktivnostima izgradnje, prijenosa i čuvanja nacionalnog identiteta, što se manifestira kao suradnja i pomoć u obrazovanju, a intervjuirani navode da udžbenici stižu s Kosova i iz Makedonije.

Literatura

1. Abercrombie, Nicholas, Hill, Stephen, Turner, S. Bryan (2008), *Rječnik sociologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
2. Anderson, Benedict (1990), *Nacija: zamišljena zajednica*. Zagreb: Školska knjiga
3. Babić, Dragutin; Škiljan, Filip; Župarić-Iljić, Drago (ur.) (2011), *Nacionalne manjine u Zagrebu. Položaj i perspektive*. Zagreb: Plejada.
4. Dugandžija, Nikola (2004), *Etnonacionalni sindrom: između čovječanstva i plemena: esej*. Zagreb: Duriex.
5. Duijzings, Gerlachus (2005), *Religija i identitet na Kosovu*. Beograd: Biblioteka XX vek: Knjižara krug.
6. Heršak, Emil (ur.) (1998), *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
7. Janjić, Dušan (2010), Nove nacionalne manjine i demokratska manjinska politika. U: Babić, Dragutin; Župarić-Iljić, Drago (ur.), *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*, str. 209-219.
8. Kalanj, Rade (2003), Zov identiteta kao prijeporno znanstveno pitanje. *Socijalna ekologija*, Zagreb, 12(1-2), str. 47-68.
9. Neziri, Zeqirja (1993), *Hrvati o Albancima (Od narodnog preporoda do 1912. godine)*. Zagreb: Hrvatsko-albansko društvo.
10. Parekh, Bikhu (2008), *Nova politika identiteta*. Zagreb: Politička kultura.
11. Pusić, Eugen (1995), Identitet – diverzitet – kapacitet. *Erazmus*, Zagreb, br. 11, str. 2-10.
12. Rajković Iveta, Marijeta; Geci, Rina (2017), Albanci zlatari i pekari s Kosova u Zagrebu: Migracije i etničko poduzetništvo. *Studia ethnologica Croatica*, Vol. 29, No. 1. prosinac 2017., str. 279-303.
13. Rizman, Rudi (2014), *Globalizacija i autonomija*. Zagreb: Politička kultura.
14. Sekulić, Duško (2010), Pojam identiteta. U: Neven Budak, Vjeran Katunarić (ur.), *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 15-47.
15. Sekulić, Duško (2014), *Identitet i vrijednosti. Sociološka studija hrvatskog društva*. Zagreb: Politička kultura.
16. Smith, Anthony D. (1998), *Nacionalni identitet*. Beograd: Čigoja štampa.
17. *Popis stanovništva 1991., Dokumentacija 881*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 1992.
18. *Popis stanovništva 1991., Dokumentacija 889*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 1996.
19. *Popis stanovništva 2001*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2002.
20. *Popis stanovništva 2011*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2013.
21. Ustav Republike Hrvatske (2010). *Narodne novine*, br. 76.
22. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (2002). *Narodne novine*, br. 155.

23. Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (2000). *Narodne novine*, br. 51.
24. Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (2000). *Narodne novine*, br. 51, 56.

Identity, Assimilation, Integration: the Albanians in the Bjelovar-Bilogora County

Summary

Based on the empirical research (interviews) conducted in Bjelovar in 2017, the paper analyzes the standpoints of the Albanians in the Bjelovar-Bilogora County on their settlement and integration in both local community and Croatian society, as well as on the forms and success thereof. In the last three censuses conducted in the Bjelovar-Bilogora County (in 1991, 2001, and 2011), the share of the Albanians ranged between 0.4% and 0.6% in the total county population, their number having amounted to 608 (in 1991), 755 (in 2001), and 743 (in 2011). In the new and different socio-political and cultural environment, migrants mainly form minority populations, whereby their national identity is tested in various ways. As the Albanians are concerned, there exist certain specificities, which, despite making the integration in local communities complicated, have contributed to the cohesion within the group and the preservation of national identity. The strongest hinderances to assimilation are – in their case – primarily linguistic diversity, and secondly a set of traditional values and patriarchal patterns; together, they have led to a larger-scale closeness of this national community in relation to the majority of other communities of this kind. The objective of the conducted empirical research (semi-structured interviews) was to determine the standpoints of the members of Albanian national minority in the county, awareness of their national identity, problems of integration in the local community (and Croatian society), and their high level of organization with the aim of preventing assimilation and preserving their national specificities. Eight respondents – members of male population between 34 and 68 years of age – have been interviewed. The respondents were born in the following towns/settlements: *Prizren*, *Đakovica*, and *Bobovac* (Kosovo), and *Pakrac* (Croatia); whereas their places of residence are as follows: *Drljanovac*, *Bjelovar*, *Velika Pisanica*, and *Predavac* (in the Bjelovar-Bilogora County). The responds have shown that the Albanians have to the most part been successfully integrated in their places of residence and the economic segment of the Bjelovar-Bilogora County. Their settlement in Croatia has mostly been due to socio-economic reasons, with the aim of finding employment and advancing their own existence in comparison with the life they had had in their previous places of residence. The Albanians usually arrive in Croatia individually or as close families; this eventually results in chain migration – i.e. gradual arrival of members of wider families.

The integration of the Albanians in the society has been made easier thanks to several specific professions they have mastered, such as bakers, pastry cooks and goldsmiths. The Albanians are in the Bjelovar-Bilogora County involved in both the cultural and the political spheres; a further major factor in preserving their national identity is education, manifested in this county by using the C model in the education of students – members of their national minority.

Keywords: Albanian; assimilation; Bjelovar-Bilogora County; identity; integration.

Dr. sc. Dragutin Babić
Institut za migracije i narodnosti
Trg Stjepana Radića 3, HR – 10000 Zagreb
dragutin.babic@imin.hr